

Un teletip de l'agència EFE, a tota plana a la portada de *La Realidad*, el diari d'al-Aaiun, va encendre tots els llums d'alarma a la capital de la província del Sàhara Occidental. En aquell moment la població sahariana, que havia rebut la promesa expressa que tindria un referèndum d'autodeterminació en què podria elegir la seva relació amb els seus veïns, va intensificar les manifestacions. El Front Polisario, que –segons l'informe de la missió de l'ONU que havia visitat el Sàhara sis mesos abans– “semblava ser la força política dominant al territori, tot i haver estat considerat un moviment clandestí fins a l'arribada de la missió”, va intentar fer demostracions de la seva força abans no s'haguessin pres totalment les decisions.

Evacuació precipitada

L'operació Oreneta, el pla previst per a evacuar el Sàhara, va acabar a mans de joves reclutes, la majoria catalans. Mentre els vaixells repatriaven 2.000 cadàvers dels cementiris, les dones dels militars aprofitaven els vols per a anar a comprar a la colònia.

En aquell moment, el general governador del Sàhara Occidental degué desempolsar un protocol d'evacuació

ja dissenyat, anomenat *operació Oreneta*. Tots els coneixedors d'aquest document consultats per EL TEMPS coincideixen a dir que ja havia estat redactat abans de la Marxa Verda. Com es pot veure a la primera pàgina (vegeu fotografia de la dreta), el títol és *Desarrollo de la Operación Golondrina bajo el supuesto de situación de emergencia*, i sembla pensat per a un cas d'atac del Marroc o una rebel·lió dels saharians: “En rebre's l'ordre d'evacuació –diu la primera frase–, provocada per un atac de països limítrofes o per una degradació de la situació interior, la població europea i els nadius –si la seva lleialtat i els seus desigs ho aconsellen– han de ser concentrats en els punts...”

Pocs dies després, l'exèrcit s'encarregà d'instal·lar unes tanques entre els barris europeus d'al-Aaiun i els que ocupaven els saharians per tal de garantir que la sortida de civils o militars cap a l'aeroport de la ciutat no trobaria cap entrebanc. Segons algun recluta testimoni dels fets, això va crear una divisió artificial: “Aquells que vivíem en pau i harmonia amb els saharians (jo compartia un pis amb amics al seu barri) vam haver de sortir d'allà per pressions dels altres militars. Teníem amics saharians i ens sentíem totalment segurs, però no vam poder mantenir-hi la mateixa relació.”

Segons algunes fonts, l'*operació Oreneta* preveia l'evacuació, en el conjunt del territori, de 10.500 civils, 4.000 tones de material i 1.350 vehicles. L'evacuació dels civils havia de ser prioritària, però, segons els testimonis,

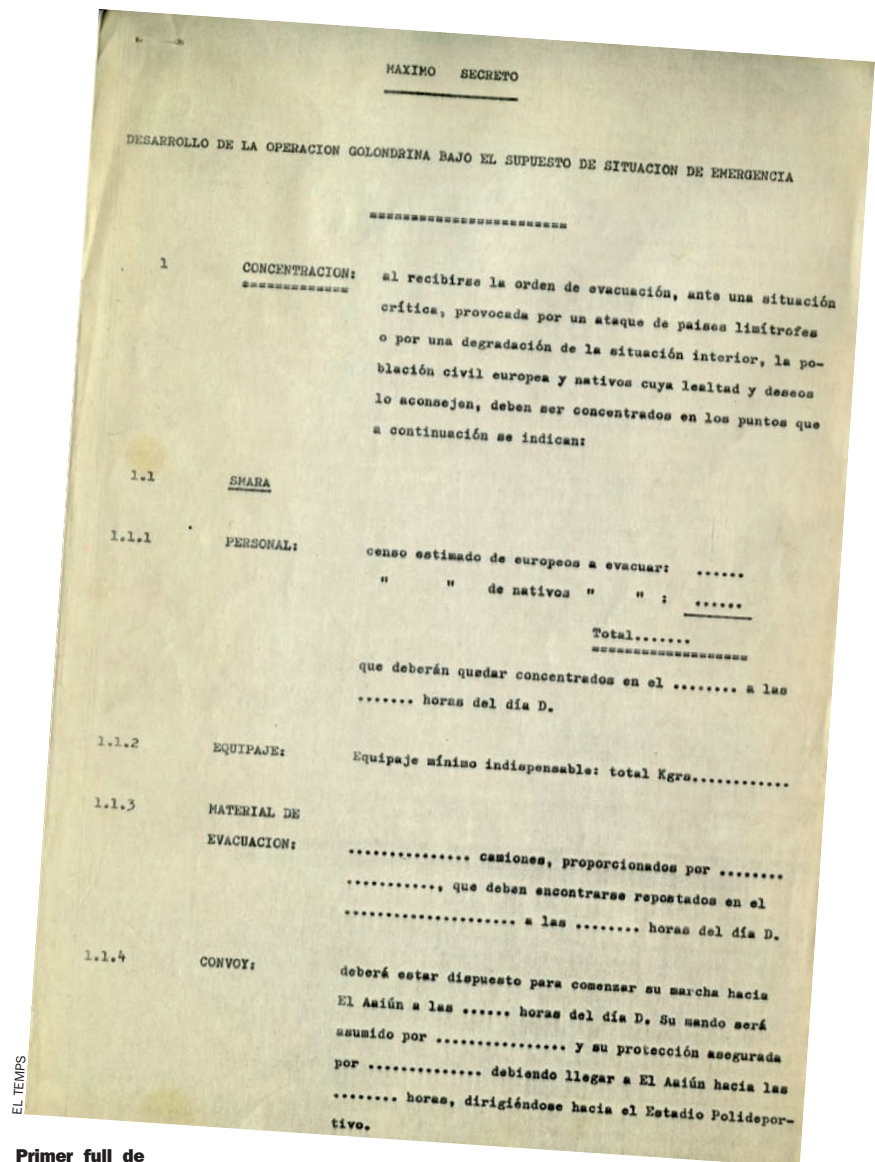
Un grup de civils espanyols a l'aeroport d'al-Aaiun, el 10 de desembre del 1975, preparats per a l'evacuació.

amb corredures inicials, rectificacions absurdes i un punt de picaresca.

L'evacuació dels militars va ser més gradual i es va allargar fins al darrer dia de febrer del 1975. En total, les previsions de l'operació *Oreneta* eren d'evacuar 7.000 homes amb vaixells, 5.000 per via aèria —es va fer “amb avions Hèrcules fins a la base de Getafe”—, 11.600 tones de material i 2.120 vehicles.

A desenterrar cadàvers. S'havia declarat el toc de queda a al-Aaiun el dia 28 d'octubre. A la residència de funcionaris, els autors de l'informe de valoració econòmica del Sàhara, Víctor Farré i Enric Oliva, i els seus dos companys de servei militar i també d'estudis a la Facultat d'Econòmiques de Barcelona, Xavier Carrascosa i Javier de Aysa, jugaven a cartes quan van sentir el soroll dels tancs al carrer. A corre-cuita, es van presentar a l'edifici del govern general de la província amb la intenció d'oferir els seus serveis. “Sempre assistíem a totes les reunions del govern del Sàhara, amb els delegats ministerials i Rodríguez de Viguri, i aquesta vegada vam pensar que podíem ajudar, ni que només fos portant cafès. I vam acabar coordinant l'evacuació de civils i materials des de la comissió especial d'evacuació”, rememora Víctor Farré.

Entre totes les tasques que calia fer per a buidar precipitadament un territori, la més estranya li va tocar a Javier de Aysa. Havia de buidar cementiris i repatriar cadàvers: “Els marroquins no podien trepitjar terra cristiana, de manera que entrarien als cementiris amb excavadores i ho malmetrien tot. La meua missió era coordinar les tasques de desenterrament dels cossos de civils espanyols, els peninsulars, i localitzar les famílies per a fer-los arribar als fèretres en algun cementiri d'Espanya. M'hi va ajudar la policia a partir del cens. Vam encarregar 500 taüts i 1.500 urnes i vam enviar amb vaixell els cossos a les famílies que ho volien. I els qui no tenien família o no se'n feien responsables, van anar a una fossa comuna a les Canàries”, explica De Aysa. Aquest jove soldat també va dirigir l'operació *Camell*, que consistia a microfilmar tots els documents oficials que hi havia al Sàhara per a tenir-ne una còpia a les Canàries. Així, la pobla-

EL TEMPS

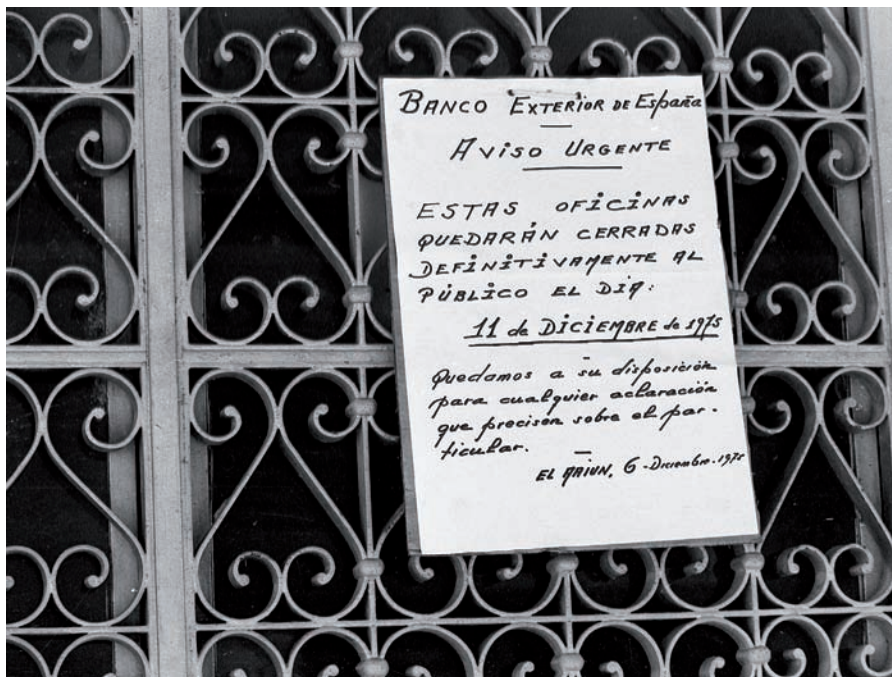
Primer full de l'operació Oreneta, que havia de ser omplert en cas d'emergència per a evacuar, com es pot llegir, “la població civil europea i els nadius, si la seva lleialtat i els seus desigs ho aconsellen”.

ció podria recuperar partides de naixement, certificats de propietats, etc.

No evacueu les prostitutes. En el cas de Víctor Farré i Enric Oliva, la feina era més logística. Havien de coordinar l'evacuació de mobles, vehicles i mercaderies dels civils, però havien de començar de zero, perquè no hi havia cap mena d'infraestructura. Fins al punt que van muntar una impremta per a imprimir factures i fulls d'instruccions per a la població que havia de dur els seus mobles al punt de recollida. “Fins i tot vam robar una fotocopiadora de la seu de la Falange”, recorda Farré. L'equip de joves disposava de 200 soldats per a aquesta missió.

No eren gaires, perquè algunes situacions absurdes es van mantenir fins el darrer dia. Un altre recluta català destinat al Sàhara Occidental —i que s'estima més ocultar el nom—, recorda que en plena operació *Oreneta* algun comandament dedicava el temps dels seus reclutes a construir el bar d'oficials de la caserna d'artilleria. “Només faltaven tres dies per a l'evacuació del personal militar d'aquella zona i el coronel González de Suso obligava a fer els últims retocs al nou bar d'oficials. La raó —explica aquesta font— és que la construcció d'aquesta mena d'instal·lacions donava punts als militars per a ascendir.”

Mentrestant, uns soldats sense experiència s'encaraven a la complexitat

La bandera espanyola és arriada de la comandància de Marina de Villacisneros, el 13 de gener del 1976. A la dreta, una nota per als clients de la sucursal del Banc Exterior d'Espanya a al-Aaiun: "Les oficines seran tancades definitivament l'11 de desembre."

d'evacuar la població civil, encara més feixuga pel fet que molts es resistien a abandonar el Sàhara. Els protagonistes d'aquesta història recorden que la població no es creia que se n'haguessin d'anar, i és que, de fet, oficialment el pacte de cessió al Marroc encara no s'havia signat. Molts es pensaven que no eren sinó rumors i es negaven a anar-se'n de casa seva. Alguns, fins i tot, "no sabien on anar i em demanaven a mi on aniria si fos ells", diu Farré.

El recel de la població, unes 35.000 persones, van fer que, una nit, els militars decidissin de blindar el barri de Colminas i rastrejar la zona amb la policia. "Vam anar porta per porta a requisar els DNI de tots els veïns, i els citarem l'endemà a la base d'evacuació per a dir-los que els embarcaríem a tots en un vaixell cap a les Canàries. Vam precintat les cases i els vam dur al port. Però el vaixell no va poder sortir i els vam tenir tota una nit aturats, passant fred i molt empenyats", explica en Víctor. "La gent estava molt nerviosa, i vaig pensar que, per a rebaixar la tensió, els podíem liquidar les indemnitzacions. I així ho vaig fer. Eren unes 30.000 pessetes per persona", recorda aquest home, que aleshores era un soldat de només 23 anys.

Les dones tenien prioritat en l'evacuació. Però quan ja eren a les Canàries, Farré va rebre una ordre directa dels militars: havien deixat el territori sense ni una sola prostituta! Era urgent que en tornessin unes quantes al Sàhara a prestar un servei necessari per a l'exèrcit estacionat. Aleshores, van citar les prostitutes en un hotel i els van oferir bitllets d'avió per a retornar al Sàhara. Moltes hi van tornar. Sabien que farien calaix.

Qui també va aprofitar els vols d'evacuació –segons la font anònima esmentada abans– "van ser algunes dones dels militars, que viatjaven amb avions Hèrcules des de Getafe a la colònia espanyola per a anar a comprar, perquè tots els productes hi eren molt més econòmics, i després se'n tornaven amb set o vuit catifes i un munt de ràdios o aparells de tota mena".

Si és trencat, destrueix-ho. L'Esteve Olives era un dels molts metges-soldat que van arribar al Sàhara. Després de fer de metge i mestre d'una escola d'infermeria, la seva missió en el procés d'evacuació va ser desballestar un centre sanitari de prop de la frontera marroquina. Hi va trobar quatre trastos vells, llits i armaris fets malbé. "El sergent em va suggerir que ho acabéssim d'espatllar, i així no ens ho hauríem

d'endur. Vam partir d'allà en direcció a al-Aaiun, conduint una ambulància que no frenava gens bé." Però abans els soldats havien preparat una broma als marroquins: "Hi havia un bar, i vam omplir ampolles de whisky amb orina..." Després, ell i uns altres metges es van passar un mes, fins que van tornar a casa, "de vuit del matí a una del migdia, vestits de militar, tancats a la cantina de l'hospital militar, sense fer res".

Salvador Fontanet també feia de metge a la zona. Va tenir més sort que el seu company perquè quan va començar l'evacuació era a Catalunya de permís. I quan es va reincorporar, el dia de Sant Esteve, va anar directament a les Canàries. Però recorda perfectament que els saharians tenien coll avall la independència: "Volien pagar la independència, que Espanya se la cobrés amb el fosfat i la pesca en canvi dels serveis d'organització del nou estat i, un cop pagat, que se n'anés." Els acords de Madrid ho van impedir.

El 28 de febrer del 1976, l'exèrcit arriava la bandera espanyola. Els darrers militars se n'anaven i els saharians es quedaven a mercè de marroquins i mauritans.

*Gemma Aguilera
Alex Milian*